

ANTIČKA ATINA KAO DRUŠTVO UČENJA

(Dr Željko Bralić: *Antička Atina kao društvo učenja*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2006, 340 str.)

Publikacija Željka Bralića podseća nas na pretpostavke koncepcije društva učenja, koje su se morale odigrati da bismo danas uopšte mogli raspravljati o ovom konceptu. Mukotrpno prevazilaženje naivne intransitivne svesti dugujemo razvoju za stari svet sasvim osobenog društva, kakvo je antička Grčka, i rađanju posve neobičnog istorijskog trenutka, vremenu kada se po prvi put u ljudskoj civilizaciji dovoljno čvrsto utemeljuje *logos* i odnosi konačnu pobedu nad principom *mythos*a. I ne samo to, autor nas postepeno i neobično živopisno uvodi u seriju dokazivanja o antičkoj Atini kao verovatno prvom poznatom društvu učenja. Svestrano osvrtnje autora na društveni kontekst i svakodnevni život građana Atine, koji sam po sebi vrvi od aktivnosti obrazovnog karaktera, daje nam priliku da bolje sagledamo mesto, vrline i mane teorije i prakse obrazovanja i vaspitanja u našem sopstvenom društvu.

Uvodno poglavlje daje uvid u razloge i načine na koje je predmet studije uže definisan i istraživao. Teorija i praksa obrazovanja i vaspitanja (*paideia*) u antičkoj Atini posmatrane su u razdoblju klasičnog doba – od početka Persijskih ratova do smrti Aleksandra Velikog, odnosno do početka helenističkog doba. Ovaj posebno značajan period predstavlja vreme u kome grčki polis dobija svoj prepoznatljiv značaj i ulogu u istoriji razvoja civilizacije, te zajedno sa demokratijom i filozofsko-naučnom misli izranja kao istorijsko svetovno trojstvo, koje će poroditi modernu politiku i nauku. U metodološkom pogledu, ovo istorijsko istraživanje karakteriše se fokusiranjem na sadržaje pedagoško-andragoških fenomena, što znači da sagledava teoriju i praksu vaspitanja i obrazovanja s obzirom na društveno-istorijske činjenice. Tom svojom osobećnošću, delo Željka Bralića sa jedne strane doprinosi sve aktuelnijem zahtevu koji se stavlja pred istorijske nauke, a to je da „istorija mora da postane društvena”, dok sa druge strane ukazuje na konstantnost i opštost, a donekle i univerzalnost ideja o obrazovanju i vaspitanju koncipiranih u antičkoj Atini.

Drugo poglavlje predstavlja kratak istorijski i društveni okvir u kome se razvijaju ideje i praksa obrazovanja i vaspitanja u grčkom svetu od arhajskog ili starodrevnog do kraja klasičnog doba. Opisi međusobnih odnosa Atine i ostalih grčkih država daju prikaz stranputica i uzlaznih trendova u evoluciji panhelenske svesti i političko-društvenom uređenju, sve do konačnog istorijskog danka koji je plaćen helenskom imperijalizmu nestankom polisa i postepenim iščezavanjem demokratije.

U trećem poglavlju nailazimo na prilično živ i detaljan opis obrazovno-vaspitnog puta, ali i šireg socijalizacijskog toka kojim su išle generacije atinskih dečaka pripremajući se za ulogu odraslog slobodnog građanina. Ideal i obrazovni cilj – razvijanje harmonične ličnosti sa zavidnim stepenom estetskih, moralnih, fizičkih i umnih kvaliteta – postavljao se već tokom predškolskog, porodičnog vaspitanja, tokom obrazovanja u školama gramatista, kitarista i palestri, pa sve do gimnazija i efebija. Autor detaljno i sa mnoštvom primera prikazuje sadržaj obrazovanja i njegovu funkciju, značaj Homerovih epova za čitav helenski svet, zakone koji regulišu obrazovanje, zatim praksu obrazovanja i svakodnevni život koji se odvijao u obrazovnim institucijama i van njih. Obrazovanje posmatrano kao dobro po sebi, slobodno i često vaninstrumentalno, što je karakteristično za grčko poimanje *paideie*, uzima se kao jedan od kriterijuma i karakteristika društva učenja, koje shodno tome svakako predstavlja i atinsko društvo. Tu svakako treba pomenuti nedostatak organizovanog obrazovanja ženske dece i žena, nedostatak koji proizilazi iz atinskog kulturnog specifikuma, odnosno podele na muške i ženske društvene uloge, privatni i javni domen, podele na ženski *oikos* i muški *polis*. I ovde autor zadovoljava značajan zahtev koji se postavlja pred istorijsko istraživanje obrazovanja, a koji ističe važnost proučavanja *u kontekstu*.

Četvrti deo se bavi pojavom sofističkog pokreta, koji stupa na scenu nakon završetka Grčko-persijskih ratova, u vreme kada Atina formira Delfski savez i po rečima Tukidida postaje „škola cele Helade“. Nagli privredni i kulturni razvoj dovodi do nastajanja novih obrazovnih potreba, koje provociraju novu obrazovnu revoluciju, pogotovo u oblasti obrazovanja odraslih. Sofisti izmeštaju filozofiju iz škola na gradske trgove i, po shvatanju autora, postaju prvi profesionalni učitelji. Dalje se ističe stav o zaslugi sofista za utemeljivanje formalnih sadržaja – predmeta, gramatike, logike, retorike i matematike, a zatim i shvatanje o filozofskim i obrazovnim pogledima čuvenih sofista, Protagore iz Abdere, slavnog besednika i začetnika skepticizma Gorgije, Prodika, Hipije i drugih.

Naredno poglavlje posvećeno je prvom u nizu najvećih antičkih mislilaca – Sokratu. Pored opisa Sokratovog života i ličnosti, autor se dublje posvećuje analizi formalnih i materijalnih principa Sokratove etike, ali i njegovoj suptilnoj metodici „poučavanja“ koja se, i danas aktuelna, koristi kao osnova u procesu obrazovanja. Originalni dvostepeni metod sastojao se iz *ironije*, ili pronalaženja greške, i *mejeutike*, odnosno „porađanja“ istine iz ličnog iskustva učenika ili, modernim jezikom rečeno, rekonceptualizacije iskustva i transformacije mreže znanja.

Šesto poglavlje bavi se doprinosom teoriji i praksi obrazovanja i vaspitanja filozofa Isokrata, koji se ogleda u sistematizaciji i stepenovanju učenja sa unapred definisanim ciljevima. Dato je njegovo viđenje i kritika sadržaja i metode sofističkog obrazovanja, kao i razlikovanje njegovog i Platonovog shvatanja o karakteru i značaju vrsta znanja koja treba uključiti u procese učenja, razlikovanje između mnjenja – *doxa* i apsolutnih znanja – *episteme*.

U sledećem delu monografije, posvećenom Platonu, autor donosi važno otkriće da u Heladi institucionalizovano visoko obrazovanje odraslih počinje sa Platonovom Akademijom, i to ne samo zbog hronološkog uzrasta polaznika (stariji adolescenti i mladi odrasli), već u smislu neformalnog i slobodnog pristupa metodici poučavanja (dijalektički metod). Sokratov direktan uticaj na Platona autor prikazuje objašnjenjem problema saznanja, koji za Platona jeste, pre svega, prisećanje ili reminiscencija na znanje koje duša nosi iz svog prethodnog prebivališta – sveta ideja. Uzrasno klasifikovani opisi Platonovog idealnog sistema obrazovanja ukazuju na sistematičnost i početke programiranosti sadržaja shodno starosnoj dobi učenika.

Osmi deo sadrži pedagoško-andragoško sagledavanje poslednjeg u nizu najvećih antičkih filozofa – Aristotela. Iz autorovih napomena jasno se može povući razlika između Platonovog ezoteričnog shvatanja procesa saznanja i Aristotelove materijalistički orijentisane i metodološki eksplicitne empirije. Iznosi se ocena o radu Likeja, koji u svet obrazovanja uvodi niz inovacija (npr. prvu evropsku biblioteku), te se dalje njegov rad poredi sa delovanjem univerzitetske ekstenze u Engleskoj, zbog otvorenog karaktera večernjih predavanja. Iako je odbacivao koncept profesionalnog obrazovanja, Aristotel je, postavivši kao najviši obrazovni cilj ideal *kalokagatije* – jedinstva dobre i lepote, namenjene slobodnom građaninu, postavio važan stub u modernom poimanju uloge obrazovanja u dokolici, odnosno obrazovanja u slobodnom vremenu. Stav o važnosti doživotnog obrazovanja povlači se iz Aristotelove tvrdnje da određenim sadržajima, kao na primer političkom teorijom, treba da se bave samo odrasli. Najveći i nezaobilazan doprinos slavnog filozofa svakako čini

njegovo utemeljenje moderne nauke i njegov dar civilizaciji u obliku kreiranja empirijskog prilaza izučavanju društvenih i prirodnih pojava.

U poslednjem, zaključnom poglavlju istraživanja, autor se bavi različitim koncepcijama i evolucijom ideje o društvu učenja, dokazujući da se atinski polis upravo može okarakterisati kao takvo društvo, budući da se u njemu kontinuirano učenje i obrazovanje shvata kao opšta i trajna vrednost po sebi i element koji emanira iz ostalih vrednosti na visokom helenskom panteonu vrlina.

Delo dr Željka Bralića, koje je prvobitno započelo svoj život kao doktorsko istraživanje, predstavlja redak i značajan doprinos kod nas nedovoljno istraživanoj oblasti istorije obrazovanja. Vraćanje tamo gde je sve počelo, na obale „grčkog čuda“, gde je apolonijski solarni princip odneo pobedu nad mračnim provalijama Ereba i hadskim pećinama neznanja, iznoseći na svetlost darove saznanja i mudrosti, gotovo nas prometejski podseća da, iako savremeni i tehnološki superiorni, treba da pređemo još daleki put do društva učenja kojim su drugi davno pre nas već uveliko kročili.